UDK 821.163.42.09
Pregledni rad
Primljeno: 24. listopada 2024.
Prihvaćeno: 31. siječnja 2025.
https://doi.org/10.59323/k.16.1.11

Utjecaj narodne književnosti na stvaralaštvo Ivana Meštrovića

Anita Zelić Tomaš[1]

Polazeći od postojanja paralelizma i isprepletenosti različitih oblika umjetnosti, rad analizira utjecaj narodne književnosti na kiparstvo Ivana Meštrovića. Stilskom i komparativnom analizom Meštrovićevih kiparskih ostvarenja identificiraju se njihove analogije s narodnom književnošću, pri čemu se posebna pažnja posvećuje tematskim i simboličkim sličnostima. Usto rad donosi pregled Meštrovićeva književnog opusa istražujući načine na koje se elementi narodne književnosti reflektiraju u njegovim tekstovima. Time se nastoji osvijetliti povezanost između verbalnog i vizualnog izraza u Meštrovićevu umjetničkom stvaralaštvu, čime se potvrđuje njegova duboka ukorijenjenost u tradiciji narodnog pripovijedanja.

Ključne riječi: narodna književnost, kiparstvo 20. stoljeća, Ivan Meštrović, fra Andrija Kačić Miošić.

Uvod

Kiparski opus Ivana Meštrovića, koji djeluje u prvoj polovici 20. stoljeća, stilski definiramo pojmovima simbioze tradicije i modernosti, monumentalizma, klasicizma, secesije, realističkog simbolizma i impresionizma. Gledajući sadržaj, Meštrovićev kiparski opus može se podijeliti na religiozna djela i djela nacionalne tematike. U njima uočavamo motivski i tematski sloj preuzet iz klasične umjetnosti, mitologije, religije, Biblije, glazbe, politike, nacionalne povijesti te narodne književnosti (Gamulin, 1999). Ova potonja ostavila je snažan

1 Anita Zelić Tomaš, mag. edu. croat. et hist. art, prof. mentor, Filozofski fakultet Split (doktorski studij), Srednja škola fra Andrije Kačića Miošića, Breljanska 3, 21300, Makarska, Hrvatska. E-pošta: azelictomas@ffst.hr.

utjecaj na Meštrovićevo stvaralaštvo. Taj utjecaj vidljiv je na dvjema razinama. Prva se razina iščitava u ikonografskom sloju kiparskih ostvarenja u kojima Meštrović oblikuje sadržaj i motive legendi, narodnih priča i epske poezije, ali i kanonskih djela u koje je inkorporirana narodna književnost. Druga se prepoznaje u Meštrovićevim najranijim literarnim pokušajima, a čitamo je u sačuvanim rukopisima pjesama u kojima je razvidan utjecaj narodne književnosti.

Polazeći od Souriauove pretpostavke kako nije ništa očiglednije no „da između umjetnosti postoji neka vrsta srodstva“ (Souriau, 1958, 5), cilj rada je prikazati i analizirati utjecaj narodne književnosti na stvaralaštvo Ivana Meštrovića. Koristeći se metodama sadržajne i stilske analize Meštrovićevih djela i usporedbe s relevantnim književnim tekstovima, nastojat ćemo ne samo razumjeti na koji način je narodna tradicija oblikovala Meštrovićevo kiparstvo, već i istaknuti važnost proučavanja kulturnog konteksta i tradicije u formiranju identiteta umjetnika.

Narodna književnost u stvaralačkom opusu Ivana Meštrovića

Stvaralaštvo Ivana Meštrovića pratimo od njegovih prvih kiparskih ostvarenja u rodnim Otavicama i klesarskoj radionici majstora Pavla Bilinića u Splitu, preko boravka u europskim gradovima gdje se upoznaje s bečkom secesijom i Rodinovim realističnim simbolizmom pa do povratka u domovinu i djelovanja u društvu *Medulić* i odlaska u Sjedinjene Američke Države. Njegova je stilska orijentacija simbioza tradicije i modernog, monumentalizma, klasicizma, secesije, realističkog simbolizma i impresionizma. Sadržajna analiza Meštrovićeva kiparskog rada pokazuje jedan kompleksan tematski opus prožet motivima nacionalne povijesti, mitologije, religije, glazbe, ali i književnosti (Gamulin, 1999).

Kečkemet u monografiji posvećenoj Ivanu Meštroviću ističe kako je literarna strana Meštrovićeva doživljaja bila od presudnog utjecaja na njegovo kiparsko stvaralaštvo (Kečkemet, 1962). Uzroke tome možemo pronaći u Meštrovićevoj biografiji u kojoj se ističe kako je mladi umjetnik odrastao „živeći u okolini koja stajaše pred neposrednim utjecajem nacionalnih tradicija“ (Viđen, 2009, 53) i okružen desetercima Kačićeve i Vukove *Pjesmarice*, narodnom poezijom i predajama prožetim mitskim slojem o povijesti svoga naroda. Utjecaj nacionalnih tradicija, prije svega narodne književnosti i Biblije, vidi se u Me-

štrovićevu opusu od njegova najranijeg djetinjstva. Pratimo ga od kada je kao dijete u drvu izrezbario svog prvog *Krista na križu* te ispjevao prve pjesme o narodnim kraljevima i junacima, o Krešimiru, Kružiću, Zvonimiru, Zrinskima i Jelačiću. Nadalje, u njegovu opusu uočavamo prikaze narodnih velikana, poput Starčevića i Strossmayera, Grgura Ninskog, Marka Marulića i fra Andrije Kačića Miošića. Kačić je u Meštrovićevu stvaralaštvu imao važnu ulogu. Bio je njegov „prvi učitelj i najbolji književni prijatelj, kome je slavni učenik ostao vjeran sve do svoje sijede starosti" (Jurišić, 1960, 191). Godine 1924. u časopisu *Nova Europa* izdan je članak *Iz Meštrovićevih pesničkih prvenaca* i dio Meštrovićevih mladenačkih pjesama. U članku je međuostalom razmatran i odnos Meštrovića i Kačića: „Meštrović je skroz samouk, s redovnim učenjem otpočeo je tek u svojoj šesnaestoj godini, u Splitu naučivši u svojoj sedmoj godini da čita i piše od svoga oca, koji je uostalom- posle smrti svoga ujaka Marka- bio jedini pismen čovek u Otavicama: i to se učio čitanju iz Kačića (latinici) i iz Vuka (ćirilici)" (Jurišić, 1960, 161). O istom je pisao Matija Murko koji je 1930-ih godina upozorio kako je uz narodne pjesme, Kačić bio „Meštrovićev glavni kulturni temelj s kojim je pošao u Beč na Akademiju likovnih umjetnosti" (Bujas, 1961, 25). Kečkemet u Meštrovićevoj biografiji navodi kako je Meštrović volio provoditi vrijeme s liječnikom Filipom Marušićem koji bi ga pratio na guslama dok je pjevao narodne pjesme. Nadalje, ističe kako je mladi Meštrović napamet naučio čak šezdesetak epskih pjesama, a najdraži junaci bili su mu Ivo Senjanin, Stojan Janković i osloboditelj Drniša Nakić[2] (Kečkemet, 2009). Slično piše i Filip Marušić u članku *Na domu Meštrovićevu – O Ivanovoj 50-godišnjici*: „Prva lektira Ivanova bila je narodna pjesma, a prvi učitelj mu- otac: kad ga je naučio čitati, dao mu je u ruke „Kačićev Razgovor ugodni naroda slovinskoga" i druge narodne pjesme, kojih se i on danas dobro sjeća da – dok ja guslim – može da ispjeva iz pameti i po nekoliko hiljada stihova. I ne samo da je čitao i napamet učio čitavu našu narodnu epopeju i Kačića, već je – prije 36 godina! – počeo da i sam piše pjesme; u pjesmi se kune vili, da ju nikad ostavit neće! I doista je nikad ostavio nije! (Jurišić, 1960, 192). Tadašnji zaostroški gvardijan fra Karlo Jurišić Meštroviću 15. siječnja 1953. piše pismo u kojemu od njega traži da za Kačićev rodni Brist izradi spomenik: „Za ostvarenje te zamisli kome ćemo se uteći negoli Vama, proslavljeni Sine Majke

2 O Ivanu Senjaninu, Stojanu Jankoviću i Nakiću, Kačić pjeva u pjesmi *Pisma najposlidnja od slavne Bosne/ Prikazana ocu poštovanomu fra Boni Beniću, štiocu bogoslovcu i kustosu rečene provincije,od starca Milovana* (Kačić, 2006).

Domovine i veliki ljubitelju i poštovaoče Starca Milovana?! Vaš je, naime genij tako rano bio povezan s Pjesnikovim duhom“ (Jurišić, 1984, 340). Meštrović 30. 5. 1953. odgovara: „Kačićeva pismarica bila je moja prva čitanka i iz nje me je otac naučio slova i čitanje“ (Jurišić, 1984, 342). Nadalje, u pismu od 4. ožujka 1953. navodi kako ga je razveselila molba za izradom spomenika: „Vaša nakana da prigodom toga jubileja podignete makar i skromni spomenik Kačiću u njegovu rodnom mjestu Bristu me je obradovala, koliko radi pieteta prema našem značajnom narodnom pjesniku, toliko radi toga što vi i vaš red održavate svoju tradiciju da se brinete o narodnih duhovnih vrednota. Otvoreno rečeno, meni se čini logično da ste u vezi s vašom zamisli obratili na mene…. Vaše pismo me je veselilo i radi toga što me je vratilo u djetinjsko milovansko sjećanje“ (Isto). Zbog nedostatka novca, spomenik je odljeven u bronci 1958., tri godine nakon izrade, u ljevaonici umjetnina u Zagrebu koja je odlijela skoro pa sva Meštrovićeva djela. Milodare za izradu spomenika skupili su hrvatski iseljenici iz Amerike, Novog Zelanda, Australije i Kanade te franjevci i mještani Brista. Ondašnje vlasti nisu dozvoljavale postavljanje spomenika u Bristu pa je Meštrovićev *Kačić* privremeno postavljen ispred crkve Gospe od Zdravlja u Splitu (Jurišić, 1984), a tek na blagdan sv. Jeronima 30. rujna 1960. postavljen je ispred crkve sv. Margarite u Bristu. Kako navodi izvještaj Anti Miošiću[3] iz 1960., mjesto i položaj spomenika određen je prema volji Meštrovića (pismo od 20. III. 1960), fra Karla Jurišića, Stanke Borića[4], fra Bernarda Tičića i većine Brišćana. Lik pjesnika prema Meštrovićevoj prvotnoj želji trebao je biti postavljen na masivni i tamni jablanički granit, no zbog nedostatka novca postament je izveden u bijelom kamenu, oblika kvadrata visine 120 cm, tako „da mu svak može vidjeti tužno lice i lagano gudalo, kako klizi preko struna od gusala“ (Jurišić, 1960, 200). Postament od trogirskog kamena izradio je majstor Ante Pe-

3 Izvještaj se nalazi među arhivskim spisima i literaturom o fra Andriji Kačiću Miošiću u radnoj sobi pok. fra Karla Jurišića u samostanu sv. Marije u Makarskoj. U izvještaju je, među ostalim, naveden i detaljan financijski pregled vezan za sakupljeni novac za izgradnju Meštrovićeva spomenika.

4 U arhivskim dokumetima navodi se Stanislav Borić kao najzaslužniji za izgradnju spomenika. Fra Karlo Jurišić 1953. piše Stanislavu Boriću: „Vas apeliramo kao na rodoljuba, učenika škole koja je Kačića odgojila, inteligentna, kulturnoga radnikameđu našim iseljenicima, a nadasve kao KAČIĆEVA MJEŠTANINA, da odmah poduzmete široku akciju medju svima našim sunarodnjacima u Americi, na skupljanje dobrovoljnih doprinosa, da se uzmogne u Zagrebu preliti, a u Bristu postaviti najnovije djelo besmrtnoga Meštrovića: kip starca Milovana prigodom 250. godišnjice njegova rodjenja…. Podpisani Vas dakle ovlašćuje u ime ovoga Kačićeva Samostana, seljaka Brista i svih naš prijatelja, da vi vodite tu akciju u Americi, kako najbolje znate, a da sakupljene priloge predate Meštru, a nama saopćite konačni rezultat Vaše akcije“ (Jurišić, 1953).

rišin iz Kaštel Kambelovca, a on je obavio i postavljanje kipa na podnožje. Kip je postavljen u položaju kao da sjedi na zemlji uz ognjište, blago pognute posture, lica usmjerenog ka guslama u rukama po kojima prebire. One su središnji motiv spomenika. Na postamentu je u uleknutom reljefu napisano pjesnikovo ime, godina rođenja i godina njegove smrti. Skulptura je monumentalna, reducirana bilo kakvih ukrasa, s naglašenim hrapavim impresionističkim oblikovanjem draperije franjevačke halje. Gipsani odljev koji je kasnije prebojan kako bi nalikovao odljevu, Meštrović je poklonio zaostroškim franjevcima te se i danas se nalazi u predvorju samostana. Franjevci su Meštrovića u znak zahvalnosti imenovali subratom Kačićeva samostana.

Slika 1. Meštrović, Spomenik fra Andriji Kačiću Miošiću u Bristu, 1960., (autorski rad)

Umjetnik naroda moga

Godine 1906. Meštrović radi brončani reljef *Umjetnik naroda moga* koji je „nalik na Milovana s guslama, koje su smještene između njega, tj. starca i dječaka. Gusle spajaju staro s mladim, prošlost sa sadašnjošću (pa i s budućnošću)…Reljef podsjeća na poznatu pjesmu Petra Preradovića „Djed i unuk“, koja je iz XIX. stoljeća“ (Bubrin, 2004, 111). Ovdje je također razvidan očit utjecaj narodne književnosti, ali i Kačićeve tradicije. Prisutan je u motivu gusli, ali i motivu djeteta kojeg ovdje možemo razumjeti kao simbol baštinika tradicije, onoga koji će je primiti i prenijeti na iduće generacije.

Slika 2. Meštrović, Umjetnik naroda moga, 1906., (Kečkemet, 2009)

Godine 1954. Meštrović je napisao predgovor za Kačićevo izdanje *Razgovora ugodnog naroda slovinskoga* objavljenog u Chicagu na prijedlog ranije spomenutog fra Karla Jurišića. Jurišić je Stanislavu Boriću, Brišćaninu s prebivalištem u Americi, predložio kako bi bilo dobro da američkim Hrvatima na čitanje ponudi Kačićevo djelo (Jurišić, 1984). Meštrović u predgovoru piše kako je bilo i boljih pjesnika od Kačića, ali mu odaje počast te ističe da: „ničije gusle nisu mogle ući u naše kolibe do skromnih ognjišta ni putovati u torbi za stadom po našim planinama kao one Starca Milovana; ničija pjesma održati živu dušu siromašnog roda viteškoga i duhovno povezati naše banovine“ (Kečkemet, 2009, 35). Da je narodna književnost imala važnu ulogu u Meštrovićevom životu potvrđuje podatak da je pokazao sklonost literarnom stvaralaštvu pa lik fra Andrije postaje tema njegove pjesme *Vilo moja pivat mi pomaži.* Pjesmu je ispjevao 1899. kada mu je bilo 16. godina. Rukopis pjesme ispjevane Kačićevim narodnim desetercem danas se čuva u Meštrovićevoj galeriji u Splitu s potpisom *Ivan Meštrović Gabrilović*, a pronašao ju je Meštrovićev prijatelj dr. Filip Dane Marušić. Pisana je olovkom na 14 stranica kancelarijskog papira formata 21*35 cm s označenim vodoravnim crtama (Jurišić, 1960). Pjesma je pisana štokavskom ikavicom i „obiluje mnogim pravopisnim pogreškama, kojima nije mogao doskočiti mladi samouk. Veće je pogreške ispravljao dr. Marušić, čiji se otisnuti monogram nalazi u vrhu prve strane kao dokaz njegova vlasništva“ (Isto, 139). Sadržajna analiza pjesme predstavlja opsežnu biografiju fra Andrije s prikazom i opisom protagonista Kačićeva *Razgovora* (Kečkemet, 2009). Meštroviću je kao predložak pisanju poslužio „Životopisni nacrt O. Andrie Kačića-Miošića“, autora fra Gabre Puratića. Rad je izdan 1800. godine u izdanju *Razgovora ugodnog naroda slovinskoga*, koji je povodom postavljanja Rendićeva spomenika fra Andriji Kačiću Miošiću u Makarskoj izdao *Odbor za Kačićev spomenik* (Jurišić, 1960). Ovo potvrđuje i sam Meštrović u pismu gvardijanu Jurišiću 30. svibnja 1953.: „Građu koja mi je poslužila za životopis očito sam uzeo iz Životopisnog nacrta O. Andrije K. M., koji je bio štampan uz Kačićevu pismaricu. Ovu knjižicu je imao moj otac i sačinjavala je uz knjigu Sv. Pisma cijelu njegovu biblioteku. Kud je dospjela ja ne znam, a bila je već tada prilično istrošena“ (Jurišić, 1984, 343). Meštovićeva pjesma kompozicijski se sastoji od 476 deseteračkih vezanih stihova i najdulja je od svih pjesama koje su nam sačuvane iz Meštrovićeva djetinjstva. U duhu narodne poezije pjesma započinje invokacijom u kojoj Meštrovića zaziva vilu da mu pomogne ispuniti davnu želju da ispjeva život starca Milovana:

(I.)

1. Vilo moja, pivat mi pomaži,
Što ja neznam, to mi, seko, kaži!
Ajde, seko, baš uz pomoć tvoju,
Da ispunim ovu želju moju,
Koju no sam odavna željkao
Milovanu da bi zapivao
Od početka do svrhe života…..

Nakon invokacije u desetercima pjeva o Kačićevu životu, njegovu porijeklu, školovanju, službama i putovanjima te daje prikaz Kačićevih književnih djela.

365 …. Dalmatinski(h) kralja didovinu.
Pa je kašnje u Mletki išao
S nadometcim Razgovor tiskao.
Iz Mletaka kada je došao,
Ni tad Kačić ne imaše mira.

390 …Neka piva što Milovan kaže.
Svomu puku puno brižan slaže.
Korabljicu još puku pripravi,
Neka njega boljem stanju spravi.
Baš poslidnje dvi godine, pobro.

(III.)

460 …A ja hoću sada pristat samo.
Jerbo su mi odmaknule ovce.
Vilo moja, čujde me, sestrice
Bi pisano u dutu mojemu
Na kamenu sidim studenomu,

465 .. Po ploči sam kartu opružilo,
I na sitnu ruku naslonio,
A u ruci olovka se kreće,
Ja ti kažem da pristati neće,
Ma za sobom sve osvaja pute

470 Nevolje mi nedopala ljute.
Neg i bolje da bi se micala,
Milovana često spominjala.
I što je godir hrvatckih muževa,
Neka s vilom ona i(h) zapjeva!

475 I da si mi bio vilin dvore
Ostaj zbogom s sekom razgovore!

Ivan Meštrović, Gabrilović M(atin)
G. 1899.

Budući da je Meštrović dobro poznavao *Razgovor ugodni naroda Slovinskoga*, možemo zaključiti kako motivski sloj vila, nevolje, sestrice, razgovora i lik Milovana koji spominje u pjesmi preuzima direktno iz Kačićeva djela. Motiv vila kod Kačića susrećemo u *Pismi od Pavlimira; Pismi od Cipra*; *Pismi vojvode Janka, rečenoga Sibinjanina*; *Pismi*, *kako kralj Uluzali doñe s mnogo galija i ostalih od boja brodova pod grad Korčulu na 15 agusta oliti kolovoza 1571 i ne može ga osvojiti* te *Pismi drugoj od grada Šibenika, kako doñe poda nj paša Tećelija samo pedeset iljada vojske i ne može ga osvojiti na 1647*. (Kačić Miošić, 2006). Motiv nevolje spominje se u *Pismi od Pavlimira*, *Pismi od uzetja carigradskoga uzvañena iz knjiga Florijana Kampi*, *Pismi od bana Zrinovića i cara Sulemana trećega, koji obside Seget ungarski i pod njim umri na 1566.* i *Pismi drugoj od grada Šibenika, kako doñe poda nj paša Tećelija samo pedeset iljada vojske i ne može ga osvojiti na 1647.* (Isto). Motiv sestrice kojoj se pjesnik obraća spominje se u *Pismi od Kobilića i Vuka Branković*a i *Pismi od boja Jure Kastriotića i cara Murata na 1443.* (Isto), a motiv razgovora i Milovana preuzet je iz sadržaja djela u cjelini. Iz Kačićeve *Pismarice* Meštrović preuzima četiri stiha koja prenosi u svoju pjesmu:

405 „I da si mi zdravo, Milovane,
Boga moli, ostavi megdane!

406 Sve je ništa, sve će u prah poći,
Grije plači, valja (k) Bogu doći!“

Sačuvano je još 8 pjesama povijesne i nacionalne tematike koje govore o junačkim djelima hrvatskih vitezova: Kružićevoj obrani Klisa, borbi Frankopanovića i Zrinovića, provali Tartara, kraljevima Kolomanu i Beli IV. U svojim pjesmama Meštrović slavi bana Jelačića i govori o sukobu s Mađarima. Piše i o opsadi i padu Sigeta, borbi s Turcima, borbi Zrinskoga, oslobađanju Dalmacije od Mlečana, krunjenju i ubojstvu kralja Zvonimira[5]. Na poleđini sedme pjesme je navedeno: *SLAVNO UREDNIŠTVO / PUČKOGA LISTA*, što je zapravo dokaz kako je pjesme želio i objaviti. U Meštrovićevoj galeriji u Splitu nalazi se i druga zbirka pjesama u rukopisu, koju je Meštrovićev otac darovao fra Luji Marunu zajedno s ranim skulpturama. Pjesme su zapisane u školskoj pisanki i naslovljene: *Vojsku kupi Hasan-paša*, *Ma im nato Joko…*, *Ravno polje…*, *Pisam o Pavlu Šubiću*, *Pleme slavnih Smiljanića*, *Ličani u Zadru*, *Zajedno brat i sestra*, *Kad umire kralj Matija*, *Kovač, Soko*, *Djedov bunar.* Pjesme su pisane epskim desetercem, a junačkog i lirskog su značaja. U ovim pjesmama, na temelju motivskog i sadržajnog sloja, također je razvidan Kačićev utjecaj[6]. On je vidljiv u odabiru protagonista o kojima pjeva. Na ikavskoj štokavici, deseteračkim stihom, zapisao je i pjesmu o *Hasanaginici* koju je čuo od svoje bake dok ju je ona pjevala njegovu bratu Marku, a u nekim se dijelovima razlikovala od Fortisove objavljene u Veneciji 1774. (Kečkemet, 2009). Kruno Prijatelj navodi podatak kako je „stari majstor počeo pisati i zbirku pripovijedaka o događajima iz djetinjstva i životu u Dalmatinskoj zagori pod naslovom *Kako se živjelo pod Svilajom*“ (Prijatelj, 2009, 34). U literaturi za predmet ovog istraživanja nije pronađen podatak je li ova zbirka objavljena. U Meštrovićevoj galeriji čuvaju se dva crteža olovkom na papiru nastala 1900. godine, a tematiziraju narodne junake o kojima Kačić pjeva u svojoj *Pjesmarici*. Riječ je o *Portretu Jurja Kastriotića Skenderbega* i *Portretu Mehmeda II*[7]. Radovi su nastali prema ilustracijama iz Hartmanova izdanja *Raz-*

5 U Meštrovićevoj galeriji u Splitu čuva se 7 Meštrovićevih mladenačkih pjesama naslovljenim: *Pjesma I*, *Pjesma II*, *Pjesma III*, *Pjesma IV*, *Pjesma V*, *Pjesma VI*, *Pjesma VII.* Pjesme datiraju iz 1899. godine, a napisane su tušem na papiru na 44 stranice dimenzija 35,3x22,3 (GMS-655a). Sačuvana je i pjesma naslovljena *Pisma o Petru Krešimiru Velikom h. k. i Zvonimiru banu, kašnje hrvackom kralju* koja datira iz iste godine, a sačuvana je na 4 stranice te pisana tušen na papiru (GMS-655b).

6 Kačić je Frankopane i Zrinske opjevao u pjesmi *Pisma od kuće Frankopanovića,* Šubiće i Kolomana spominje u *Događaji posli porođenja Isusova*. Kralja Matiju spominje u *Slidi pisma prva od vitezova ungarski i hrvatski, koji u stara vrimena turske odsicaše glave, izvađena iz različiti istorija štampani, počamši od godišta gosp. 1441 do godišta gosp. 1641.* (Kačić Miošić, 2006).

7 O Mehmedu II. i Skenderbegu Kačić pjeva u pjesmi *Pisma vojvode Janka, rečenoga Sibinjanina* (Kačić Miošić, 2006).

govora ugodnog naroda slovinskoga iz 1892. godine. Meštrović ilustracije češkog ilustratora Václava Leva Anderla uzima kao predložak unoseći svoje preinake (Kečkemet, Prijatelj, 1959). Ovdje je također razvidan utjecaj narodne književnosti i fra Andrije Kačića Miošića na stvaralaštvo Ivana Meštrovića.

Slika 3. Meštrović, Prikaz cara Mehmeda II., 1900. (Dječački crteži - Virtualne izložbe)

Slika 4. Meštrović, Portret Jurja Kastriotića Skenderbega, 1900. (Dječački crteži - Virtualne izložbe)

Kosovski i Vidovdanski kult

Kruno Prijatelj navodi kako su Meštrovićeva najranija djela koja su prožeta ikonografijom usmene književnosti nastala u krčmi Bojčića u Otavicama (Prijatelj, 1959). Gamulin ističe kako su se na tom mjestu susretale stara narodna i nova pučka umjetnost (Gamulin, 1999). Mladi Meštrović u toj seoskoj krčmi slika kompozicije s prikazom junaka narodne poezije, Muse Kesedžije, Srđe Zlopogleđe, Kraljevića Marka i drugih junaka u narodnoj nošnji (Kečkemet, 1959). Kraljević Marko, kao zaštitnik kršćanstva od turskih osvajanja, slavi se u hrvatskoj, srpskoj, bugarskoj i makedonskoj narodnoj poeziji. Prema zapisima, boreći se na strani Osmanlija protiv vlaškog vojvode Mirče na Rovinama, umire 1395. (Dragić, 2008). Jednu narodnu pjesmu o Marku zapisao je i Petar Hektorović 1555. godine. Spominje ga i Kačić u *Razgovoru* i u *Pisma najpo-*

slidnja od slavne Bosne (Kačić Miošić, 2006), a lik kraljevića Marka ostaje središnji motiv zasigurno najmonumentalnijeg primjera *gesamtkunstwerka* u hrvatskoj umjetnosti uopće. Riječ je o *Kosovskom ciklusu* i *Vidovdanskom hramu* koji ovdje ne predstavlja samo ravnopravnu i naglašenu simbiozu kiparstva, slikarstva i arhitekture, nego i zajednički ostvaraj jedne ideje nekoliko hrvatskih umjetnika. Ta ideja iznjedrila se 1905. godine, kada su se u malom potkrovlju na splitskom Narodnom trgu sastali Meštrović, Hatze, Vidović i Vojnović. Ovaj potonji je u patriotskom zanosu okupljenima čitao rukopis svoje drame *Smrt majke Jugovića*, reinterpretacije epske narodne pjesme (Kečkemet, 1959) koju izdaje 1906. godine.

Vojnović je u svom eseju *Akordi posvećeni Ivanu Meštroviću* opisao taj trenutak: „Eno ih u sobici ispod krova. Četvorica su. Jedan kipar, jedan slikar, jedan muzičar i jedan pjesnik. Ovaj je čitao tragediju svog udesa u ritmu nevidljivih ruka koje su dole u dubini one kule mijesile kruh naš svagdašnji" (Vojnović, 1909, 68). Vojnović je poput Meštrovića u djetinjstvu bio okružen narodnom poezijom koju je iznimno cijenio. Bibliografija navodi podatak kako ga je 1863. u Splitu posjetio Vuk Stefanović Karađić koji je zapisao pjesmu *Smrt majke Jugovića*. Mladi Vojnović je tada Vuku recitirao tu pjesmu, a potom napisao dramu u četiri čina. Prva tri napisana su 1906. godine, a četvrti, tzv. *lirsko-epski dodatak*: *Epilog*, dodan je 1912. Vinko Pavletić ovu dramu svrstava u ciklus drama s nacionalističkom tendencijom. Pisana je u stihovima i slijedi antičku dramsku strukturu. Vojnović slijedi motivski i tematski sloj izvorne pjesme koja govori o Kosovu polju i sudbonosnom sukobu između moćnih vojski. Prikazuje majku Jugović koja se suočava s boli zbog gubitka sinova i supruga te prihvaća svoj susret sa smrću (Tomas, 2015). Vidovdanski kult prisutan je u hrvatskoj književnosti početka 20. stoljeća, a temelji se na povijesnim podatcima Kosovske bitke iz 1389. godine koji se miješaju s narodnom predajom, koja implicira ideologiju jedinstva južnoslavenskih naroda pa je i Meštrovićev ciklus često definiran određenim političkim terminima. Motivi ovog ciklusa prisutni su i u fra Andrije Kačića Miošića, Ante Tresića Pavičića, Bože Lovrića, Vladimira Nazora i Vladimira Čerina, a neki od njih su poput Meštrovića bili članovi društva *Medulić* (Bulimbašić, 2016). U likovnoj umjetnosti motivi ovog ciklusa prisutni su i u historijskom slikarstvu Ferdinanda Quiqiereza i Otona Iveковića. Meštrovićev opsežan projekt nije nikada izveden u cijelosti, ali nam je poznat zahvaljujući sačuvanim fragmentima. Oni

su izlagani nekoliko puta. Najprije u Beču, a zatim u Zagrebu i Rimu. Ideja projekta obuhvatila je prikaz mita o jednom povijesnom događaju modeliranjem figura koji će postati nositelji simbola patnje, ali i hrabrosti i junaštva, a bit će integrirani u monumentalnu arhitekturu antičkog prizvuka. Meštroviću su u realizaciji projekta pomagali kipari Rosandić i Kljaković te slikari Rački, Babić i Krizman. Projekt danas možemo stilski analizirati na temelju sačuvane makete, fragmenata skulptura, fotografija s izložbi, ali i kritika Kršnjavog, Matoša, Budaka, Mitrinovića, Marjanovića i ostalih koji su objavljeni u ondašnjoj periodici. Meštrović o Vidovdanskom hramu piše i gospodinu Pašiću. Ta pisma je kasnije objavio u svom literarnom ostvarenju *Uspomene na političke ljude i događaje*. Godine 1910. organizirana je izložba u Zagrebu u Umjetničkom paviljonu pod nazivom *Nejunačkom vremenu u prkos*.

U sklopu nje izloženi su fragmenti *Kosovskog ciklusa* i *Vidovdanskog hrama* pa ćemo se u stilskoj i tematskoj analizi ovog ciklusa, s naglaskom na motive preuzete iz narodne književnosti, referirati upravo na tu izložbu. Vojnović je povodom izložbe napisao ranije spomenuti esej naslovljen *Akordi posvećeni Ivanu Meštroviću* u kojemu Vidovdanski hram tumači kao simbol južnoslavenskog oslobođenja i kako piše „sve je bilo tu kao u neumrloj pjesmi“ (Vojnović, 1909, 56). U predvorju Vidovdanskog hrama koje je imalo ulogu apostrofiranja tematske okosnice izložbe nalazi se Rosandićev reljef Megandžije te dva Meštrovićeva reljefa s prikazom glava junaka. U središtu je izrađena dvorana nadsvođena kupolom i sadrži prikaz *Ciklusa o Kraljeviću Marku* koji su realizirali Rosandić i Meštrović. Središnja je dvorana raščlanjena dvama monumentalnim portalima koji su vodili u ostale dvorane. U jednoj se dvorani nalazio slikarski *Ciklus o Kraljeviću Marku* koji sadrži pet slika Mirka Račkoga, jednu Krizmanovu i jednu Babićevu kompoziciju s ilustracijama iz života ovog narodnog junaka. Bulimbašić (2016) ističe kako je, za razliku od slikarskog, kiparski dio ciklusa bio lišen svake ilustracije te je podignut na jednu simboličku razinu iz koje čitamo o motivima patnje, snage i osvete jednog naroda. Skulptura Kraljevića Marka modelirana na konju, danas nam je poznata prema manjem modelu, fotografijama i osvrtima ondašnje kritike. Za ovaj ciklus Matoš piše kako je „nešto neviđeno u hrvatskoj i slavenskoj umjetnosti i mogao bi biti ures svake svjetske izložbe“ (Isto, 203). *Kraljevića Marka* opisuje kao nagu skulpturu kojoj Meštrović oduzima sve historijske atribute. *Marko* je prema Matošu „kao narod kojemu je simbolom. On ne uzima ništa osim herojskog, golog tijela i

Šarca. Oduzevši mu sve historijske atribute (oružje, odijelo), on je od historijskog junaka načinio izvanserijskog heroja, od determinirane osobe simbol koji nema drugog obilježja od prave hrvatske ili srpske brkate glave s izobličenim licem od jeda i revolte…Taj kip uništava, drobi sve oko sebe..“ (Isto, 2005–206). Meštrović kiparski oblikuje i *Majku Jugović*, protagonista usmene narodne epske pjesme i Vojnovićeve istoimene drame. Portret žene oblikovan je u sjedećem položaju, zgrbljene i impresionističko posture. Prikazana je „u jobovskoj golotinji iscijeljene, nemilosrdne starosti“ (Vojnović, 1909, 56), a u krilu drži ruku poginulog sina Damjana. Simbol je boli, junaštva, rodoljublja i smrti.

Slika 5. Meštrović, Kraljević Marko na Šarcu, 1910., (Kečkemet, 1969)

,

Slika 6. Meštrović, Majka Jugović, 1908., (Kečkemet, 1969)

Zaključak

Prikaz sadržajne i stilske analize likovnih ostvarenja Ivana Meštrovića potvrđuje sadržajni paralelizam i tematsku isprepletenost književnosti i kiparstva, o kojoj su u svojim raspravama ranije pisali Aristotel, da Vinci[8], Lessing[9], Souriau[10] te ostali teoretičari umjetnosti. Ona je u radu vidljiva motivskim i tematskim slojem utjecaja usmene književnosti koji se u Meštrovićevu opisu prepoznaje na dvjema razinama. Prva je vidljiva u ikonografskom sloju Meštrovićeva kiparstva koji je preuzet iz narodne književnosti, a čitamo ga u kompoziciji *Vidovdanskog hrama* u kojemu tematizira Kosovski ciklus prisutan u usmenoj književnosti o kojoj nam govori hrvatska književna historiografija. Vidljiv je nadalje i u ikonografiji fra Andrije Kačića Miošića, preporoditelja koji svojim književnim opusom revitalizira narodnu književnost. Druga razina u kojoj prepoznajemo utjecaj narodne književnosti u stvaralačkom opusu Ivana Meštrovića vidljiva je u literarnim pokušajima ovog kipara. Prepoznajemo je u sačuvanim rukopisnim zbirkama narodne poezije koje su pisane epskim narodnim desetercem i prožete motivskim slojem vila i povijesnih nacionalnih događaja. One nedvojbeno pokazuju kako su pisane upravo pod Kačićevim utjecajem, čije je stvaralaštvo Meštrović vrlo dobro poznavao i na temelju kojega je, kako i sam piše u pismu zaostroškom gvardijanu fra Karlu Jurišiću, naučio hrvatski jezik.

8 Vidi više u: da Vinci, Leonardo (1988), *Traktat o slikarstvu*, Beograd: Kultura.
9 Vidi više u: Lessing, Gotthold Ephraim (1958), *Laokoon ili o granicama slikarstva i poezije*, Beograd: Kultura.
10 Vidi više u: uriau, Etienne (1958), *Odnos među umetnostima – problemi usporedne estetike*, Sarajevo: Svjetlost.

Popis izvora i literature

1. Bulimbašić, Sandi (2016). *Društvo hrvatskih umjetnika „Medulić“ (1908. – 1919.) umjetnost i politika.* Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske.
2. Bubrin, Vladimir (2007-2008), *Ivan Meštrović i fra Andrija Kačić Miošić,* U: Zbornik Kačić, godište XXXIX.-XL., fra Hrvatin Gabrijel Jurišić (ur). Split, 101-115.
3. Bujas, Gašpar (1961). Kačić u narodu i u knjizi. *Republika,* godište XVII, br. 2: 24-26.
4. da Vinci, Leonardo (1988), *Traktat o slikarstvu*, Beograd: Kultura.
5.
6. Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti.* Split: Filozofski fakultet Split.
7. Gamulin, Grgo (1999). *Hrvatsko kiparstvo XIX. u XX. stoljeća.* Zagreb: Naklada Naprijed.
8. Jurišić, fra Karlo (1953)., „Pismo Stanislavu Boriću (prijepis)“. Arhiv samostana sv. Marije u Makarskoj.
9. Jurišić, fra Karlo (1960)., „Izvještaj Anti Miočiću (prijepis)“. Arhiv samostana sv. Marije u Makarskoj.
10. Jurišić, fra Karlo (1960). *„Kačićeva dvjestogodišnjica (1704-1760)“,* U: *Vjesnik Provincije presvetog Otkupitelja u Dalmaciji*, fra Jerko Lovrić (ur). Split, 178-201.
11. Jurišić, fra Karlo (1984), *Pisma K. Jurišić- I. Meštrović,* U: Zbornik Kačić, godište, XVI, fra Hrvatin Gabrijel Jurišić (ur). Split, 340-345.
12. Kačić Miošić, fra Andrija (2006). *Razgovori ugodni naroda slovinskoga.* Zagreb: Školska knjiga.
13. Kečkemet, Duško, Prijatelj, Kruno (1959). *Počeci Ivana Meštrovića.* Split: Slobodna Dalmacija.
14. Kečkemet, Duško (1962). *Umjetnost Ivana Meštrovića.* Split: Slobodna Dalmacija.
15. Kečkemet, Duško (2009). Život Ivana Meštrovića (1883. – *1962. – 2002.).* Zagreb: Školska knjiga.
16. Lessing, Gotthold Ephraim (1958), Laokoon ili o granicama slikarstva i poezije, Beograd: Kultura.

17.„Meštrovićeva pjesma i spomenik Kačiću“. U: *Zbornik Kačić*, fra Hrvatin Gabrijel Jurišić (ur). Split, 287 – 346.
18.Souriau, Etienne (1958). *Odnos među umetnostima – problemi usporedne estetike,* Sarajevo. Svjetlost.
19.Vojnović, Ivo (1909). *Akordi.* Zagreb: Nakladni zavod „Jug“.
20.Viđen, Ivan. 2009. *Strajnićev zbornik: zbornik radova povodom 120. godišnjice rođenja i 30. godišnjice smrti Koste Strajnića*. Dubrovnik: Matica hrvatska.
21.Tomas, Valter (2015). „Conte Vojnović – dva talijanska prijevoda epiloga poeme Smrt majke Jugovića“. U: *Croatica et Slavica Iadertina,* Josip Lisac (ur). Zadar, 425 – 444.
22.GMS- 655a; GMS-655b. Ostavština Ivana Meštrovića, Galerija Meštrović, Split.
23.Dječački crteži - Virtualne izložbe

The Influence of Folk Literature on the Works of Ivan Meštrović

Summary

Starting from the existence of parallelism and of an interweaving between different forms of art, this paper analyzes the influence of folk literature on the sculptures of Ivan Meštrović. A stylistic and comparative analysis of Meštrović's sculptural achievements identifies their analogies with oral literature, with particular attention given to thematic and symbolic similarities. Additionally, the paper provides an overview of Meštrović's literary *oeuvre*, exploring the ways in which elements of folk literature were reflected in his texts. This paper seeks to illuminate the connection between the verbal and visual expression in Meštrović's artistic creation, confirming his deep-rooted foundation in the tradition of folk storytelling.

Keywords*:* folk literature, 20th-century sculpture, Ivan Meštrović, fra Andrija Kačić Miošić.